

Adatok a Veszprém vármegyei magyarság és németség teherhordozásához.

A teherhordást, mint különálló tanulmány tárgyát csak megfelelő általános néprajzi és művelődésbeli feltárás után tartjuk jogosultnak; szükségszerűleg kell, hogy tárgyalását megelőzze a gazdálkodás, a gyűjtögető életmód, földrajzi adottságok stb. részletes leírása. Mindez Veszprém vármegyére vonatkozólag mind- eddig nem történt meg. Ha tehát az alábbi sorokban mégis néhány szerény adattal kívánunk a teherhordáshoz hozzászólni, ezt egyéb okokból tesszük. Az egyik, hogy Dunántúl egészen sa- játságos¹ (és a néprajztudomány szempontjából eléggé érthetetlen módon még határát sem ismert) teherhordási mód, a fejen való hordás az elterjedt, aminek alaposabb megvizsgálását előbbre- valónak tartjuk a teherhordás valamennyi többi változatánál, a másik ok a megye kevert nemzetiségű lakossága.²

Veszprém megye egész területén (kivéve néhány tót falut) a nők a terhet fejükön hordják, *fejen teréznek*. Kb. 10 éves koruk- tól 75 éves korukig mindent (vagy 30 kilóig) fejen hordanak, csak az üres dolgokat (üres kannát, kosarat) viszik a kezükben (Szentkirályszabadján). Férfi csak nagy ritkán, elvéve hordja fejen a terhet, inkább még kis fiú (pld. este így hozza haza a zöldet, füvet Nemesvamoson). Olykor a szomszéd falu emberét gúnyolják ezzel (pld. Szentkirályszabadján mondták, hogy a berényi ember fejen hordja a terhet).

A teher alá rongyból varrott, legtöbbször disznószőrrel, rit- kábban ronggyal töltött, némiképp cifrázott *tekerceset* raknak fejükre.³ Négy-öt évig is eltart a tekeres, a házban, a pitvarban, pincében az öreg présre, szög-re akasztva tartják. Tekercs nincs mindenütt, pld. Bakonyszombathelyen kendőt (tűrülközöt) csavar az asszony a kezére, aztán levéve az összetekert kendőt, fejére helyezi. A kis lányok már igen korán megszokják a fejen való hordást, néha már 6—7 éves korukban is. Így láttam, hogy isko- lából jövet a négyszögletes, vulkanizált kézi táskájukat tették a fejükre (Devecseren) vagy egy nemesvamosi kis lány zsebkendő- ből csinált magának hevenyészett fejtekerceset és arra tett egy két literes tejeskannát. Ezek pedig, a kézi táska, a tejeskanna fogan- tyúval ellátott tárgyak, a mi fogalmaink szerint a kézben való hordásra alkalmasabbak volnának. A kis lány már korán súlyos, nagy terhet visz (l. az 1. ábrát; ott a szőlőből egy tizenégyéves lány nagy csöbröt hoz), és jól egyensúlyozza is (pld. hatalmas

¹ Egyéb pontok, ahol még a fejenhordás szokásos: Táp (Győr m.), Kis- bér (Komárom m.), Foktó, Kalocsaszállás, Ordás, Uszód (Pest m.).

² Veszprém vármegye összes lakossága 243,700 lélek, ebből 22,024 német, 512 tót. A nemzetiségek főleg a XVIII. sz. folyamán költöztek megyénkbe.

³ *Eötvös Károly*: Utazás a Balaton körül, II:8. (A Remetebarlang lakója.)

tőköt visznek haza a mezőről fejükön, anélkül, hogy kezükbe fognák. Nemésvámos).

Gyomot, állatnak szánt takarmányt a fejre tett *gazruhában* (*gazzsedőruha, párfödél*,⁴ ritkábban használt szóval: *lazsnok*)⁵ visznek. A gazruhát elhasított zsákból készítik, két végére zsinetet kötnek (Középrépápuszta). Kis gyermeket (másféléves korig) szintén fejen visznek ki a mezőre, teknőben (2. ábra). A mezőn két botra kötött konyhakendővel árnyékot csinálnak a gyereknek vagy a párfödélt a fára akasztják és abba teszik (Szentkirályszabadja).

1. ábra. Kis lány csöbröt visz.
(Gyulafirátót.)
Dr. Vajkai A. felvétele.

2. ábra. Csecsemőhordás teknőben.
(Szentkirályszabadja.)
Dr. Vajkai A. felvétele.

A németek a magyarokhoz hasonlóan hordják a terhet, tehát a nők fejen, férfiak vállon és kézben és csak elvéve (pld. füvet) fejen. Fiúk terhet a fejükön csak kisebb korukban visznek, tekercest kizárólag a nők használnak (Olaszfalu). A rongyból készült tekeresbe (*rigl*) disznósörte, toll, kenderkóc, rongy kerül. Kétféle tekerestet varrnak: egy egyszerű, szürke rongyszegmentumokból készült, 24 cm. átmérőjű nagyobbat fahordásra és egy díszesebb, különböző színű rongyokból összevarrt, szélén rongycsipkés, 13 cm. átmérőjű kisebbet vízhordásra (3. ábra. Lókút. Itt különben a vizet hatalmas bádogedényekben viszik). A gazruha (*krásztuh*, Olaszfalu, Tótvázsony) alá tekercest nem tesznek. A mezőn dolgozók a gyermek számára hintát (*hucsn*) készítenek: három darab rudal (*hucsnstange*) állítanak fel és arra kötik a gazruhát (Lókút).

Egyedülálló teherhordó eszközt talált ki a német Hidegkúton

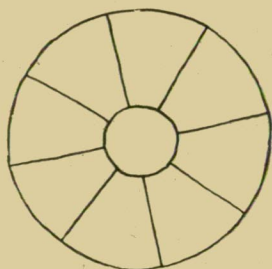
⁴ Szapulják, párolják, azért hívják párfödélnek (Balatonkenese). Sopronban *csondér*, Zalában *köcöle*.

⁵ A lazsnak tele van folttal: ötven foltja van, csak aztán kezdődik a folt rajta (Szentkirályszabadja).

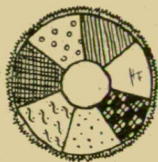
Stal Ferenc asztalos. Fából vállra akasztható kosárhordó széket (*kréca, krécn* = nyikorgó) állított össze, kb. 25 kilós kosarat, kisebb hordót hordanak így. Tíz év óta csinálja, van már eddig használatban a faluban vagy harminc darab. Állítólag Olaszországban látta mintáját.⁶

Végül megemlíthetem a teherhordásra szolgáló perecet⁷ (*preca*, 17 cm. hosszú, Hidegkút), amin két ember visz rendszerint zsákokot.

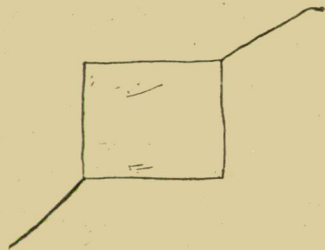
A XVIII. században idetelepített néhány tót faluban (Csernye, Jásd, Öskü) a fejen való hordás nem divatos. „Fejen nem hordanak, mert az nehéz, hanem csak háton, az könnyebb“ (Jásd). A csetényiek szerint a tótok és a katolikusok háton hordják a terhet, *baľyuznak*. A veszprémmegyei tótoknál a butyor = *batok*, a gazruha = *trakovica* (Jásd). A fát kb. 3 méter hosszú kétélbe (*stranek*) fogják és így viszik a hátukon (Jásd).

A

B

3. ábra. *Tekercs* (rige) A) fahordásra (24 cm. átm.), B) vízholdásra (13 cm. átm.). Lókút.

4. ábra. *Gazruha, lazsnak*. (Középréapuszta.)

A fejen-hordás, de a háton való hordás is, elsősorban korai nevelés dolga. Őcsre egy asszony került a Tisza-mellékéről (Döge), de hosszabb idő multán sem tudta megtanulni a fejen való hordást. Annál érdekesebb, hogy az őcsiek — noha megpróbálkoztak vele — a háton való hordást nem bírták megtanulni tőle. A Balatonszabadiba telepített Szeged-környékiek sem tudják megszokni a fejen-hordást.

Adataim vannak arra vonatkozólag, hogy a fejen való teherhordást (helyenként) lassan felváltja a más módon való hordás. Dunapatajon (Pest m.) a gazruhát (*lazsnak, lamvas*) hátra veszik, az előre átvett végekre kosarat kötnek, régebben azonban

⁶ Másutt a megyében hasonló eszközt nem láttam, bár a mintáért nem kell okvetlen Olaszországba menni; a *bazárka*, stb. nálunk is előfordúl. (V. ö. *A Magyarország Néprajza*. II:251.)

⁷ Másutt a fejtekercset hívják perecnek. (*A Magyarország Néprajza*, II:251.)

fejen hordtak. Balatonkenesén ma a mezőre két kézben, kosárban viszik ki az ebédet, régebben fejen. A Budapest-környéki német falukban (pld. Pilisborosjenőn) régebben szintén fejen hordták a nők a terhet és használták a fejtekercset (*riegl*), de napjainkban csakis háton teréznek.⁸

Az elmondottak alapján a következőket állapíthatjuk meg: Veszprém megye egész területén a magyar és német falukban a nők a fejükön hordják a terhet, viszont a tótoknál a háton való hordás a szokásos. A fejen való hordás északi határa lassan vissza-

6. ábra. Percz zsákhordásra (*preca*). Hidegkút.
Dr. Vajkai A. felvétele.

5. ábra. Kosárhordó (*kréon*).
Hidegkút.
Dr. Vajkai A. felvétele.

húzódóban van, mert pld. régebben még a Budapest-környéki németek is fejen teréztek. A fejen való hordás valószínűleg egy síkvidéki kultúra tartozéka; ezt, aki erdős, hegyes vidéknek volt eredetileg lakója (pl. a tót), nem is veszi át. Az is valószínű,

⁸ Egyéb (a szőlőműveléssel kapcsolatos) téherhordási módokat l. *Vajkai Aurél*: A parasztszőlőművelés és bortermelés Veszprém megye déli részében. (*Népr. Ért.* 1938:173—4.)

⁹ *Bátky Zs.* a fejen való hordás kialakulásában több okot feltételez; szerinte hozzánk — feltehetőleg — a Földközi tenger mellékéről került (*Népr. Ért.* 1926:186, *A Magyarság Néprajza*, II:251.) Azt, hogy német telepések hozták volna be, (mint pld. *Népr. Ért.* 1927:46.), és hogy azoktól vettük volna át, semmiképp sem fogadhatjuk el. Kétszáz év alatt még a kevés veszprémi tót sem vette át. A fejen való hordás különben megvan helyenként Er-

hogy a fejen való hordás elsősorban a vízhordásra vonatkozott és így vált a nők munkájává, nem pedig valami anatomiai ok következtében.⁹

Dr. Vajkai Aurél.

Zur Frage des Tragens der Lasten auf dem Kopf bei dem ung. und deutschen Volk im Komit. Veszprém. Im Komit. Veszprém tragen die Frauen der ungarischen und der deutschen Dörfer die Last auf dem Kopfe, wogegen die Slovakinnen die Bürden auf der Schulter tragen. (Die Einwohnerzahl der Bevölkerung des Komitates beträgt 243,700, davon sind 22,024 Deutsche und 512 Slovaken.) Die Männer tragen alles auf der Schulter oder in der Hand, nur selten auf dem Kopfe (z. B. abends das Unkraut für Futterzwecke), Knaben nur in der Kindheit und auch dann nur selten. Die Frauen legen auf ihren Kopf unter die Last einen sog. *Riegel*, einen aus Fetzen gewundenen, mit Schweinsborsten, Werg, oder Fetzen ausgestopften Ring. Einfachere, grössere Riegel dienen zum Holztragen, die kleineren, schmuckeren zum Wassertragen. (Abb. 3. B.) Gras, Umkraut wird auch auf dem Kopf getragen, und zwar im *Grastuch* (Abb. 4.). Den Säugling trägt man im Trög (Abb. 2.). Die Deutschen wenn sie auf dem Felde arbeiten, binden das Grastuch auf drei Stangen (*Hutschenstange*) und legen das Kind in die so entstandene *Hutschen*. Die Sitte, Lasten auf dem Kopf zu tragen war früher auch weiter nordwärts verbreitet, so trugen auch die Deutschen in der Umgebung von Budapest die Lasten auf dem Kopf. Die zerstreuten slovakischen Siedlungen haben diese Art des Lasttragens nicht übernommen. In einem deutschen Dorfe des Bakonyer Waldes ist ein Traggerät namens *Kreza, Krezn* (Abb. 5.) bekannt, das angeblich eine Erfindung eines dortigen Tischlers ist. Die Sacke werden von zwei Menschen mit der *Preza* (Abb. 6.) getragen (Hidegkút, ein deutsches Dorf). Die Sitte, Lasten auf dem Kopf zu tragen, ist ein Bestandteil der Flachlandkultur (Bergbewohner, wie die Slovaken, übernehmen sie garnicht). Nach Ungarn kam dies wahrscheinlich vom Mittelmeergebiet her, wo es anfänglich als Wassertragen zur weiblichen Tätigkeit wurde.

délyben is (Szentléányfalva, Arad m., magyar. Resica, Krassó-Szörény m., oláh. *Népr. Ért.* 1926:179.) *

* 1903-ból a kolozsvári piacról emlékszem egy féllábú kenyeres kofára, ki hónaljmarkóval járva, hordta fején a kosarát s előre-hátra biccentgető járás közben is jól egyensúlyozta. A *fejen-hordás* szoros kapcsolatban van a lábbal való úszással (*lábálás, lábhalás, lábás, lábbás*), ez pedig mint vizen való átkelés módja, honfoglalás előtti örökség s ma is él az egykori őshaza területén. Még erre visszatérünk. (L. Mészöly: A *láp* szó eredete és rokonsága. Szegedi Füzetek III. évf.) Beke. Nyelvőrbeli hozzászólása azért eredménytelen, mert elhanyagolja a szövejtéshez szükséges néprajzi alapot. Tehát nemcsak a hátán való teherhordás ősi magyar szokás, hanem a fejen való teherhordás is. Mészöly G.